

VU Research Portal

Mesopotamia in Greek and Biblical Perceptions

Vlaardingerbroek, H.M.

2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Vlaardingerbroek, H. M. (2014). *Mesopotamia in Greek and Biblical Perceptions: Idiosyncrasies and Distortions*.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Samenvatting

In dit proefschrift wordt de representatie van de Assyriërs, de Babyloniërs en hun geschiedenis in de klassiek Griekse literatuur vergeleken met die in de Bijbelse literatuur. Natuurlijk hebben er in de Oudheid in Mesopotamië meer volken geleefd dan Assyriërs en Babyloniërs – onder andere Sumeriërs, Chaldeeën, Amoriëten en Arameeërs – maar in deze studie wordt vooral de representatie van de Assyriërs en Babyloniërs onderzocht, omdat zij van de inwoners van Mesopotamië de grootste rol spelen in de Griekse en Bijbelse literatuur.

Bij de Bijbelse boeken gaat het vooral om Genesis, Koningen en de profeten. Boeken die uit de Hellenistische periode stammen, zoals Daniël, worden alleen ter vergelijking aangehaald. Ook bij de Griekse literatuur gaat het in de eerste plaats om werken uit de prehellenistische tijd, al moeten wij onze kennis over Griekse genealogieën vaak halen uit postklassieke geschriften die stof uit oudere werken die verloren gegaan zijn citeren of parafraseren.

Bij deze vergelijking is er onder andere gekeken naar geografische en etnische namen (hoofdstuk een), naar concrete feiten die Bijbelse en Griekse auteurs kenden of dachten te kennen (hoofdstuk drie en vier), naar het beeld dat deze auteurs van de Assyriërs en Babyloniërs hadden (hoofdstuk vier en acht), en naar de weergave van de geschiedenis van beide naties (hoofdstuk vijf tot negen).

Vergelijken levert overeenkomsten en verschillen op, en deze vragen weer om een verklaring. Een mogelijke verklaring voor overeenkomsten is dat de Grieken in de archaische en klassieke periode via de Levant (het gebied direct ten westen van de Middellandse zee, waartoe Israël, Juda en Syrië behoren) aan hun kennis van Assyrië en Babylonië gekomen zijn en zo ideeën opgepikt hebben die overeenkomen met wat er in de Bijbel staat. Vooral overeenkomsten die strijdig zijn met de cultuur of geschiedenis van Mesopotamië – gemeenschappelijke eigenaardigheden en vertekeningen – wijzen op ontlening of beïnvloeding. Een andere verklaring voor overeenkomsten zou kunnen zijn dat de Bijbelse historiografie afhankelijk is van Griekse voorbeelden, zoals Hesiodos of Herodotos, iets wat in de moderne wetenschappe-

lijke literatuur regelmatig betoogd wordt. Beide mogelijke verklaringen worden in dit proefschrift onderzocht.

Geografische en etnische namen

De klassiek Griekse en de Bijbelse literatuur verschillen in een aantal opzichten van elkaar in gebruik en weergave van namen van streken, steden en volken uit Mesopotamië, maar er is ook één opvallende overeenkomst.

De Grieken kenden de belangrijkste Mesopotamische steden, Nineve (Ninos in het Grieks) en Babylon. Ze wisten dat er in Mesopotamië Assyriërs, Babyloniërs en Chaldeeën leefden, maar het onderscheid tussen deze volken was hun niet altijd duidelijk. Zo worden de inwoners van heel Mesopotamië, ook die van Babylonië, vaak Assyriërs of Syriërs genoemd, en wordt 'Chaldeeën' vaak gebruikt in de betekenis 'Babylonische priesters', een enkele keer in de betekenis 'Babyloniërs' en zelden voor het volk in het uiterste zuiden van Mesopotamië dat tegenwoordig (conform het Akkadische spraakgebruik) Chaldeeën genoemd wordt. In het Hebreeuws heet het noordoostelijke deel van Mesopotamië 'Assur' en het zuidelijk deel, waarin Babylon ligt, meestal 'het land van de Chaldeeën', maar ook wel Sinear of Babel. Ook de Judeeërs en Israëlieten kenden Nineve en Babylon (Babel in het Hebreeuws), en daarnaast Akkad, Kalach en een aantal andere steden in Mesopotamië.

Er zijn opvallende verschillen tussen het Griekse en Bijbelse spraakgebruik. Zo heeft de stad die in het Hebreeuws Babel heet in het Grieks de naam Babylon (beide vormen komen in het Akkadisch voor), en worden Assyriërs in het Grieks vaak Syriërs genoemd (zonder 'a' aan het begin, conform de neo-Assyrische uitspraak), terwijl het Hebreeuws alleen de vorm met een 'a' aan het begin kent (net als het Aramees en het Babylonisch). Maar er zijn ook overeenkomsten. In het bijzonder is het gebruik van Chaldeeën in de betekenis 'Babyloniërs' opvallend, omdat het in strijd is met het Akkadische woordgebruik. Dit gebruik van 'Chaldeeën' hebben de Grieken waarschijnlijk overgenomen van de bewoners van de Levant.

Steden, textiel en astrologie

Griekse historische werken bevatten vaak geografische of etnografische passages, waarin iets verteld wordt over een land, zijn steden en de gewoonten van zijn inwoners. In de Bijbel worden er soms geografische of etnografische details over een land of volk vermeld in een profetie of een verhaal. Op die manier is er iets bekend over wat Griekse en Bijbelse auteurs wisten of dachten te weten over Mesopotamië en zijn inwoners. De overeenkomsten daarin zijn beperkt.

Mesopotamië was sterker geurbaniseerd dan de meeste gebieden in het Nabije Oosten en het Middellandse-Zeegebied. De belangrijkste steden in Mesopotamië waren veel groter dan de steden in Griekenland, Juda of Israël. Griekse en Bijbelse auteurs waren onder de indruk van de omvang en rijkdom van de Assyrische en Babylonische steden en hun muren en tempels, maar de overeenkomsten in wat ze over Niveve en Babylon vertellen zijn niet erg specifiek en wat ze zeggen moet algemeen bekend geweest zijn het Nabije Oosten en het Middellandse-Zeegebied.

Zowel Griekse als Bijbelse auteurs kennen de Assyriërs en Babyloniërs als producenten van en handelaars in luxueuze en kostbare stoffen en kleding. In een late bron, de *Joodse Oudheden* van Flavius Josephus, wordt er gezegd dat de voorhang in de tempel een Babylonisch kleed was. Assyriërs en Babyloniërs stonden ook bekend om hun kennis van magie, astrologie en astronomie. De waardering voor deze kennis verschilt: veel Griekse auteurs (en Hellenistische Grieks schrijvende Joodse auteurs) bewonderden de Babylonische astrologie en filosofie, Bijbelse auteurs zagen het als iets gevaarlijks. Zowel de textielhandel als de liefde voor astrologie van de Assyriërs en Babyloniërs waren bekende fenomenen. Griekse reizigers kunnen in de Levant van deze feiten gehoord hebben, maar ook elders.

Beelden en stereotiepen

Griekse auteurs uit de Oudheid hadden een heel ander beeld van de Assyriërs en Babyloniërs dan de meeste Bijbelse auteurs, maar in enkele late bijbelboeken, zoals Daniël, wordt een beeld van de Babyloniërs geschilderd dat op het Griekse lijkt.

In de Griekse literatuur worden de Assyriërs en Babyloniërs meestal afgeschilderd als rijk, decadent en verwijfd. Volgens de Grieken waren alleen de eerste twee Assyrische vorsten, Ninos en Semiramis, dapper, maar waren de koningen die daarna kwamen slap en decadent, met als treurig dieptepunt Sardanapallos, de laatste koning van Assyrië. Deze koningen vermeden de oorlog en brachten hun tijd vooral door in hun harem. Ze lieten hun beslissingen beïnvloeden door vrouwen en eunuchs, die op deze manier veel meer invloed op de politiek kregen dan de Grieken juist vonden. Dit beeld van de Assyriërs en Babyloniërs, dat weinig verschilt van het beeld dat Griekse auteurs vaak schilderen van Syriërs, Perzen en andere inwoners van het Nabije Oosten, is bijvoorbeeld te vinden bij Ktesias van Knidos, een arts en historicus wiens werk uit de vroege vierde eeuw stamt. Het verandert weinig in de tijd na hem: bij de meeste Griekse en Romeinse auteurs uit de Oudheid die Assyrië en Babylonië noemen, is deze voorstelling te vinden.

Dit beeld van de Assyriërs en Babyloniërs is niet ontleend aan de realiteit, maar is een omkering van het Griekse ideaalbeeld, en zegt dus meer over de Grieken dan over de inwoners van Mesopotamië. De lafheid van de Assyrische koningen staat in tegenstelling tot de moed die de Grieken bezaten of wensten te bezitten. De losbandigheid aan het Assyrische hof staat in tegenstelling tot de zelfbeheersing waarop de Grieken zich lieten voorstaan. De absolute macht van de Assyrische koningen contrasteert met de Griekse vrijheid. En de positie en het gedrag van de vrouwen in Assyrië, zoals Semiramis die als koningin heerste en zich minnaars nam uit haar entourage, is het tegendeel van de onderdanigheid en zedigheid die de Grieken verwachtten van de ideale vrouw.

De Israëlieten en Judeeërs hadden over het algemeen een heel ander beeld van de inwoners van Mesopotamië dan de Grieken. De Assyriërs en Babyloniërs waren in hun ogen vooral rijk, wreed en oorlogszuchtig. Verzet tegen hun koningen en hun leger bleek keer op keer zinloos, en Israël en Juda hadden weinig andere keus dan zich te onderwerpen aan deze machtige vijanden. Dat beeld verandert echter in de loop van de tijd. Bij Deutero-Jesaja (midden zesde eeuw) begint de kentering, maar pas in geschriften uit de Perzische of Hellenistische periode, zoals Judith en Daniël, vinden we een beeld van de Assyrische en Babylonische koningen dat overeenkomt

met (en beïnvloed is door) het Griekse beeld: tirannieke vorsten met een uitgebreide hofhouding die over een decadente samenleving regeerden.

Geschiedschrijving

In de moderne literatuur is er veel discussie over de relatie tussen de Griekse en Bijbelse geschiedschrijving, in het bijzonder over de vraag in hoeverre de Bijbelse historiografie afhankelijk is van Griekse voorbeelden. Wat Griekse historici en Bijbelse auteurs over de geschiedenis van Assyrië en Babylonië schrijven verschilt echter sterk van elkaar en wijst erop dat de Bijbelse historiografie grotendeels onafhankelijk is van de Griekse, al is er voor boeken uit de Hellenistische periode, zoals Daniël en Judith, wel te rekenen met Griekse invloed.

In de Griekse historiografie, bijvoorbeeld in het werk van Ktesias (begin vierde eeuw v.Chr.) en dat van Diodoros van Sicilië (eerste eeuw v.Chr.), wordt de geschiedenis van het Assyrië verteld vanaf het begin tot aan de ondergang van het rijk. Het Assyrische rijk en zijn hoofdstad Nineve zijn gesticht door Ninos (bij Ktesias de eerste koning, in de latere overlevering de zoon van Belos). Na hem regeert zijn vrouw Semiramis en sticht de stad Babylon. Zij wordt opgevolgd door een lange reeks koningen die niets gedaan hebben dat het vermelden waard was, maar die een leven van losbandigheid en luxe leidden. De laatste en meest verdorven koning van Assyrië was Sardanapallos. Tijdens zijn regering trokken de Meden en Babyloniërs op tegen Nineve en verwoestten de stad. Zo vond het Assyrische rijk na meer dan duizend jaar zijn einde en begon de heerschappij van de Meden.

Deze geschiedenis van Assyrië vertoont weinig overeenkomst met de werkelijke geschiedenis. Ninos en de meeste van zijn opvolgers hebben nooit bestaan. Ninos is de *heros eponymos* van de stad Nineve (Grieks Ninos), de legendaire stichter naar wie de stad genoemd zou zijn. De meeste namen van zijn opvolgers in de Griekse historiografie, in het bijzonder in de koningslijst die door Eusebios overgeleverd is, en die teruggaat op Kastor van Rhodos (tweede eeuw v.Chr.), en uiteindelijk waarschijnlijk op Ktesias, lijken aan de Griekse fantasie ontsprongen te zijn. Slechts enkelen zijn historisch: Sanherib (705-681), die door Herodotos genoemd wordt, maar niet in de koningslijst staat, en Sardanapallos, die waarschijnlijk Assurbanipal (669-631) is.

Semiramis is een twijfelgeval: haar naam zou een verbastering van Sammuamat kunnen zijn, een Assyrische koningin die omstreeks 800 v.Chr. geleefd heeft, maar dat is omstreden en wat er over haar verteld wordt komt niet overeen met het weinige wat er van Sammuamat bekend is.

Deze Griekse geschiedenis van Assyrië is samengesteld uit een aantal elementen: fictieve stichters van steden en rijken, zoals Ninos en misschien Semiramis, al even fictieve opdrachtgevers van grote monumenten, een paar namen van historische figuren zoals Sardanapallos, en enkele historische gebeurtenissen zoals de inname van Nineve door de Meden en de Babyloniërs. Deze losse elementen worden opgenomen in een verhaal over de opkomst en ondergang van een groot rijk, waarvan de uiteindelijke val te wijten is aan de decadentie en het gebrek aan moed van de vorsten die erover regeerden. Deze geschiedenis van Assyrië is een Griekse constructie, niet gebaseerd op historische gebeurtenissen, maar vooral op het beeld dat de Grieken van het karakter van de Assyrische en Babylonische samenleving hadden.

Wat er in de Bijbelse geschiedschrijving over de Assyriërs en Babyloniërs verteld wordt heeft een ander karakter. De meeste Assyrische en Babylonische koningen die in Koningen en de profetische boeken vermeld worden zijn historisch en worden genoemd wegens een veldtocht of een politieke besluit dat Juda of Israël geraakt heeft. Vaak gaat het om korte berichten, die uiteindelijk teruggaan op annalen of kronieken uit de koningstijd of de periode van de ballingschap (achtste tot zesde eeuw v.Chr.), maar er zijn ook enkele uitgebreide verhalen zoals de belegering van Jeruzalem door Sanherib (701) of de belegering en uiteindelijke verwoesting van de stad door Nebukadnessar (596, 586). Deze berichten vormen geen geschiedenis van Assyrië en Babylonië, maar maken deel uit van de geschiedenis van Israël en Juda. Het gaat hier om een ontwikkeling die onafhankelijk is van de Griekse geschiedschrijving, maar die gebaseerd is op een traditie van kronieken die ook in andere oud-oosterse staten voorkwam.

Er zijn ook elementen die meer aan de Griekse geschiedschrijving herinneren. In Genesis wordt Nimrod genoemd, een Babylonische koning uit de oertijd die Nineve en een aantal andere steden in Assyrië gesticht zou hebben. Nimrod doet denken

aan stichters van steden en grote rijken zoals ze uit de Griekse historiografie bekend zijn. Nimrod wordt genoemd in de volkerentafel uit Genesis 10, een stamboom van de naties en volken van de gehele aarde, waarvan de kern waarschijnlijk uit de periode tussen 650 en 550 v.Chr. stamt. De stamvaders van de volkeren uit Israëls wereld die in Genesis 10 genoemd worden doen denken aan de *heroes eponymoi* uit de Griekse traditie, bijvoorbeeld in de stamboom van Io, waar de voorouders van de Egyptenaren, Grieken (*Danaoi*) en Phoeniciërs in één stamboom verenigd zijn. Toch zijn de overeenkomsten niet specifiek genoeg om aan directe beïnvloeding te denken. Het lijkt er eerder op dat dergelijke historische ideeën zich mondeling en via informele contacten verspreidden over het oostelijk Middellandse-Zeegebied.

Conclusie

Hoewel er overeenkomsten te vinden zijn in wat Griekse en Bijbelse auteurs over de Assyriërs en Babyloniërs schrijven (zoals het gebruik van het woord ‘Chaldeeër’, en de fascinatie met de steden in Mesopotamië), zijn de verschillen toch groot en de overeenkomsten niet erg specifiek. Er zijn nauwelijks aanwijzingen dat wat de Grieken wisten over en dachten van Mesopotamië beïnvloed is door kennis en ideeën die uit de Levant afkomstig zijn.

Er zijn overeenkomsten te vinden in de manier waarop Griekse en Bijbelse auteurs over de vroegste geschiedenis schrijven (bijvoorbeeld het gebruik van genealogieën en oorsprongsmythen). Toch is het karakter van de Griekse en Bijbelse geschiedschrijving nogal verschillend: de Griekse verhalend en beeldend, de Bijbelse veel feitelijker en gebaseerd op kronieken en annalen. Het lijkt dan ook onwaarschijnlijk dat de auteurs van de zogenaamde historische boeken in de Bijbel – Genesis tot Koningen – vertrouwd waren met of beïnvloed zijn door de Griekse literatuur.

Curriculum vitae

The author was born in Grijskerke (Zeeland) on 15 June 1958. He attended grammar school in Leeuwarden, graduating in 1976. He studied theology at VU University Amsterdam for a few years, and then switched to mathematics at the University of Leiden, obtaining his master's degree in 1986. After teaching mathematics in secondary schools in Apeldoorn and Leiden for two years, he has been employed in the IT industry as a software engineer and systems analyst for almost 25 years. During this period, he studied history at the University of Utrecht and obtained his master's degree in 2000 (*cum laude*).